

**Ο ΠΡΟΣΦΑΤΟΣ ΝΟΜΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΚΑΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ**

Αρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου

Προέδρου Έπιτροπής Βιοηθικής
Τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Σεβασμιώτατε, ἀγαπητοὶ σύνεδροι,

Χαίρομαι πάρα πολὺ πὺν βρίσκομαι στὴν πόλη τῶν «εὐγενῶν»¹ Βεροιέων πὺν ἀνέπαυσαν τὸν Απόστολο Παῦλο καὶ δεκατρεῖς αἰῶνες ἀργότερα πρόσφεραν ἡσυχαστικὸ καταφύγιο στὸν μεγαλύτερο θεολόγο τῆς δευτέρης χιλιετίας, τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ. Ἡ χριστιανικὴ αὐτὴ πόλη ἔχει δύο ἀείροες πηγές ἀλήθειας· ἓνα «βῆμα» λόγου καὶ ἓνα «σπήλαιο» βιωματικῶν ἀναστεναγμῶν, πὺν γιὰ αἰῶνες τώρα τροφοδοτοῦν τὴν πνευματικὴ ἐπικαιρότητα καὶ ἀνάγκη γιὰ οὐσία. Μέσα ἀπὸ αὐτὲς τὶς πηγές συναντᾶ τὴν ἀλήθεια σὰν πρόκληση καὶ τὴν ἀντιπροσφέρει σὰν λόγο, φωτισμὸ, κήρυγμα καὶ διατύπωση.

Χαίρομαι ὅμως πολὺ πὺν εἶμαι καὶ ὁ πρῶτος ὁμιλητὴς αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου. Καὶ δὲν ἐννοῶ ἀσφαλῶς τὴν χαρὰ τῆς φιλοπρωτείας, ἀλλὰ ὑπαινίσσομαι τὴν χαρὰ τοῦ προσδιορισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἐπίμονων σύγχρονων προβλημάτων πὺν ἀπαιτοῦν καινοτόμο λόγο Παύλειας δυναμικῆς καὶ Παλαμικοῦ θεολογικοῦ βάθους. Ὅπως ἄλλες ἐποχὲς μίλησαν γιὰ τὸν ἄγνωστο Θεό ἢ προσδιόρισαν τὸν ἄγνωστο δρόμο τοῦ ἀνθρώπινου προσορισμοῦ, τὴ θέωση, ἔτσι καὶ ἡ ἐποχὴ μας μπορεῖ νὰ δώσει τὴν δικὴ της πινελιὰ γιὰ τὸ μυστήριό τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπὸ τὶς δικὲς τῆς ιδιόμορφες προκλήσεις, τὰ καταγιγιστικὰ ἐρεθίσματα, τὶς ἀσύλληπτες εὐκαιρίες, τὰ ἀδιέξοδα τῆς περιβαλλοντικῆς προβληματικῆς, τὰ ξαφνιάσματα τῶν βιοηθικῶν πονοκεφάλων.

1. Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ σήμερα δὲν θὰ ἐπιχειρήσουμε. Ἐμεῖς δὲν εἶμαστε αὐτοῦ τοῦ ἐπιπέδου. Ἀπλά, μὲ τὴν παροῦσα ὁμιλία, θὰ ἐντοπίσουμε ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ προβλήματα.

---

¹ Πράξ. ιζ' 11.

Πριν από μερικούς μόλις μήνες, συγκεκριμένα τον περασμένο Νοέμβριο, η Έλληνική Βουλή ψήφισε τον νέο νόμο για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή»². Στην πραγματικότητα επρόκειτο περί μιᾶς αναθεωρήσεως όρισμένων άρθρων του αστικού κώδικα που αναφέρονται στον θεσμό τῆς οικογένειας. Ἡ ιατρική υποβοήθηση στην αναπαραγωγή, μιά μέθοδος που ὑπόσχεται πολλά σέ ζευγάρια που δυσκολεύονται νά ἀποκτήσουν παιδιά, εἶναι συνεχῶς αὐξανόμενου ἐνδιαφέροντος -μιά που ὅλο καί περισσότερο τὸ ποσοστὸ ὑπογονιμότητος αὐξάνει, στή χώρα μας πλησιάζει τὸ 20%-, παρουσιάζει τὴν αἴγλη τῶν σύγχρονων τεχνολογιῶν, ἔχει τὴ γοητεία τοῦ δύσκολου καὶ λεπτοῦ στή φύση του προβληματισμοῦ καὶ φυσικὰ ἄμεσα ἐπηρεάζει τὴν πορεία ζωῆς τῶν οικογενειῶν.

Δεδομένου μάλιστα ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀναπαραγωγικῶν τεχνικῶν στήν κλινικὴ πράξη ἀποτελεῖ ἓνα σχετικὰ πρόσφατο φαινόμενο, μὲ μεγάλη ὅμως δυναμικὴ διαδόσεως, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι ἡ κάθε ἀπόφαση, ρυθμιστικὴ διάταξη ἢ νόμος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπηρεάζει διαχρονικὲς ἀρχές τοῦ οικογενειακοῦ δικαίου καὶ τῆς συναφοῦς οικογενειακῆς ἠθικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶναι συνταγματικοῦ διαμετρήματος, ἀφοῦ κατὰ τὸ σύνταγμα ἐπιτακτικὸ χρέος τῆς πολιτείας εἶναι ἡ προστασία τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς οικογένειας (ἄρθρο 21 παρ. 1).

Μὲ βάση ὅλα αὐτά, μιά κάποια ρύθμιση ἦταν καὶ ἀναγκαία καὶ ἐπιθυμητὴ καὶ ὀπωσδήποτε ἐπαινετὴ ὡς πρωτοβουλία. Δυστυχῶς ὅμως θεωροῦμε ὅτι, ἐνῶ ὁ νόμος διαφημίσθηκε ὡς ὁ πιὸ «προοδευτικὸς» στήν Εὐρώπη καὶ ἐνῶ ἀφορᾷ μιά κοινωνία ἢ ὁποία ἔχει τὰ λιγότερα διαζύγια, διακρίνεται γιὰ τὴ συνοχὴ τῶν οικογενειακῶν τῆς δεσμῶν, ἢ δὲ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν πολιτῶν τῆς ἐπιλέγει τὸν θρησκευτικὸ γάμο, στήν πραγματικότητα προβαίνει σὲ δραστικὲς ἀλλοιώσεις τῆς οικογενειακῆς ἠθικῆς.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι πού θὰ προσπαθήσω νά σχολιάσω.

2. Διατάξεις τοῦ νέου νόμου που ἐπηρεάζουν τὴν οἰκογένεια

Οἱ βασικὲς καινοτομίες τοῦ νέου νόμου που ἐπηρεάζουν τὶς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν οἰκογένεια εἶναι οἱ ἑξῆς:

(α) Δέχεται τὴν τεκνοποίηση ἄγαμης γυναίκα καὶ μονίμως συμβιούντων ἐκτὸς ὅμως γάμου (Ἄρθρα 1456 καὶ 1475 παρ. 2ΑΚ),

(β) Ἐπιτρέπει τὴν τεκνοποίηση μὲ σπέρμα ἀποθανόντος συζύγου ἢ μονίμου συντρόφου. Παρέχεται δηλαδή ἡ δυνατότητα τεχνητῆς γονιμοποίησης.

---

² Νόμος 3089/2002 γιὰ τὴν ιατρικὴ υποβοήθηση στήν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή (τεχνητὴ γονιμοποίηση).

ησης και «μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συζύγου ἢ τοῦ ἀνδρα με τὸν ὁποῖο ἢ γυναῖκα συζοῦσε σὲ ἐλεύθερη ἔνωση» (Ἄρθρο 1457 ΑΚ),

(γ) Δέχεται τὸν θεσμό τῆς παρένθετης μητρότητος (Ἄρθρα 1458 καὶ 1464 τοῦ ΑΚ) ἢ ἄλλως ὀνομαζόμενης «δανεικῆς μήτρας» καὶ

(δ) Ἐπιτρέπει τὴν ἑτερόλογη γονιμοποίηση, δηλαδή τὸν δανεισμό σπέρματος ἢ ὠαρίου ἢ καὶ ἐμβρύου (Ἄρθρα 1459 καὶ 1460 τοῦ ΑΚ).

Ὅλες αὐτὲς οἱ καινοφανεῖς ρυθμίσεις δὲν διευκολύνουν μόνον ἓνα ἰσχύον ἀναπαραγωγικὸ καθεστῶς οὔτε λύνουν συναφῆ προβλήματα, ἀλλὰ διαμορφώνουν καὶ μιὰ καινούργια ἀντίληψη οἰκογενειακῆς ἠθικῆς καὶ καταργοῦν τὸ μονοπώλιο τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ὡς τρόπου θεμιτῆς ἑτεροφυλικῆς συμβίωσης καὶ ἐστίας γέννησης καὶ ἀνατροφῆς τέκνων. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ νόμος «ἐπιφυλάσσει τὴν ἴδια μεταχείριση τόσο στὸ ζεῦγος πὺ ἔχει τελέσει γάμο (θηρησκευτικὸ ἢ πολιτικὸ) ὅσο καὶ σὲ ἐκεῖνο πὺ συζεῖ σὲ «ἐλεύθερη» ἔνωση. Εἰσάγει τὴν ἔννοια τῆς μονογονεϊκῆς οἰκογένειας (ἀποκτηση τέκνου ἀπὸ ἄγαμη καὶ χωρὶς μόνιμο «σύντροφο» γυναῖκα)»³. Δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις ὅπου ἡ γενετικὴ συγγένεια παιδιῶν καὶ γονέων, ἢ ἑτεροφυλικότητα τῶν συζύγων, ἢ ἰσοτιμία τῶν δύο γονέων ἀπέναντι στὰ παιδιὰ τους καὶ ἡ ἀναγκαιότητα ἀμφοτέρων τῶν γονέων κατὰ τὴν διαδικασία καὶ στιγμή τῆς γέννησης τοῦ παιδιοῦ δὲν ἀποτελοῦν αὐτονόητες προϋποθέσεις τῆς οἰκογενειακῆς ἠθικῆς, λογικῆς καὶ πρακτικῆς, ἀλλὰ στοιχεῖα πὺ εὐκόλα μποροῦν νὰ παρακαμφθοῦν.

Ἔτσι γίνεται ἀναφορὰ καὶ δίδεται δυνατότητα ἀπόκτησης τέκνων ὄχι μόνον σὲ νόμιμους καὶ σὲ γάμου κοινωνία εὐρισκόμενους συζύγους, ἀλλὰ «σὲ πρόσωπα πὺ ἐπιθυμοῦν (ἢ ἐπιδιώκουν⁴) νὰ ἀποκτήσουν τέκνο» (Ἄρθρα 1456 καὶ 1460 τοῦ ΑΚ), σὲ «ἀνδρα με τὸν ὁποῖο ἢ γυναῖκα συζεῖ σὲ ἐλεύθερη ἔνωση» (Ἄρθρο 1457 τοῦ ΑΚ) καὶ σὲ «μόνιμο σύντροφο τῆς γυναίκας» (ἴδιο ἄρθρο τοῦ ΑΚ). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι δὲν γίνεται καμμία ἄμεση ἀναφορὰ στὸν θεσμό τοῦ γάμου ὡς φυσικοῦ χώρου ὑποδοχῆς τοῦ νεογέννητου παιδιοῦ -ἔμμεση ἀναφορὰ γίνεται μέσω τῶν λέξεων «ἄγαμη» (Ἄρθρο 1456 τοῦ ΑΚ) καὶ «ἔγγαμη γυναῖκα» (Ἄρθρο 1458 τοῦ ΑΚ)-, ὅπου δὲ ἀναφέρεται ἡ λέξη «σύζυγος» αὐτὸ γίνεται σὲ ἀπόλυτη διαζευκτικὴ συσχέτιση με τὴν ἔκφραση «μόνιμος σύντροφος τῆς γυναίκας» σὰν οἱ ἔγγαμοι σύζυγοι καὶ οἱ μόνιμοι σύντροφοι νὰ ἐκφράζουν δύο ἀπόλυτα ἰσοδύναμες σχέσεις.

Αὐτὲς καὶ μόνον οἱ παρατηρήσεις καταδεικνύουν τὴ διάθεση τοῦ συντάκτη τοῦ νόμου, ἐξισώνοντας τὴ συμβίωση με τὸν γάμο, νὰ ἀποδυναμώσει τὸν δεύτερο. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν εἰσηγητικὴ ἔκθε-

³ Βελλῆ Γεωργίου, Εἰσήγηση στὴν ἔνωση Ἑλλήνων Δικονομολόγων (συνεδρίαση τῆς 20ης Μαΐου 2003), σ. 5.

⁴ Ἄρθρο 158 τοῦ ΑΚ.

ση, όπου εισάγεται ή έννοια τής «κοινωνικοσυναισθηματικῆς συγγένειας»⁵, ἔμμεσα δὲ θεωρεῖται ὅτι ή ἐπίκληση «κάποιων ἠθικῶν ἀξιῶν» και ή ιδέα τής προστασίας τής «νόμιμης οἰκογένειας» συντηροῦν μιὰ σκληρὴ ἀντίληψη πού χαρακτηρίζει κάποια παιδιὰ ὡς «δεύτερης κατηγορίας», πράγμα πού δὲν ἀνέχεται πλέον ὁ νομικὸς πολιτισμὸς⁶. Σίγουρα μιὰ περιφρόνηση τῶν ἐκτὸς γάμου παιδιῶν δὲν εἶναι μὲ κανένα τρόπο οὔτε δίκαιη οὔτε φυσικὰ ἐπαινετή. Ἀλλὰ και ή περιφρόνηση κάποιων ἠθικῶν ἀξιῶν ἢ ή ὑποτίμηση τής νόμιμης οἰκογένειας δὲν θὰ ἔπρεπε ἐπ' οὐδενὶ νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὴ.

3. Η ἱερότητα τοῦ γάμου

Ὁ γάμος ἀποτελεῖ μοναδικῆς σπουδαιότητος θεσμό, ή ἱερότητα τοῦ ὁποίου στηρίζεται

A. πρῶτον στοῦ ὅτι σημαίνει σύνδεσμο και δέσμευση τῶν δύο γονέων γιὰ πάντα, πού μάλιστα εὐλογεῖται ἀπὸ τὸν Θεό. Ἡ σχέση αὐτὴ δὲν εἶναι νομικὴ σύμβαση πού ὁ νόμος καθορίζει και ἐγγυᾶται, ἀλλὰ σχέση ἰσότητας ἀγάπης πού ὁ Θεὸς εὐλογεῖ. Ἡ πολιτεία ἐκτὸς αὐτοῦ δέχεται και τὴν ἰσότητα δέσμευση τῶν δύο συζύγων γιὰ κοινὴ και ἀποκλειστικὴ συμβίωση. Ὁ πολιτικὸς γάμος αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει· ὅτι ὁ ἄνδρας και ή γυναῖκα δεσμεύονται νὰ ζήσουν γιὰ πάντα μαζί, χωρὶς νὰ συνάψουν σχέσεις μὲ κάποιο τρίτο πρόσωπο. Γι' αὐτὸ και ή μοιχεία ὀνομάζεται συζυγικὴ «ἀπάτη» ἢ «ἀπιστία», δηλαδή καταπάτηση τής ἀμοιβαίας ὑποσχέσεως. Αὐτὴ ή σχέση ἀποτελοῦσε ὡς τώρα βασικὴ προϋπόθεση γιὰ γέννηση τέκνων.

Ὁ νέος νόμος καταργεῖ αὐτὸν τὸν ὄρο και, ἐκχωρώντας τὸ δικαίωμα τεκνοποίησης σὲ ἕνα ζεῦγος «μονίμως συμβιούντων» -και μάλιστα και μετὰ θάνατον ἢ μὲ ἑτερόλογη γονιμοποίηση-, στὴν οὐσία ἰσοπεδώνει τὸν γάμο στοῦ ἐπίπεδο τής ἐνδεχομένως προσωρινῆς συμβιώσεως, δίχως τὴν εὐλογία τής Ἐκκλησίας και ὑπόσχεση ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νομικὴ δέσμευση και ὑπόσταση και ἐκφυλίζει τὴν μὲν γέννηση τῶν παιδιῶν σὲ θέλημα, τὴν δὲ ἰσότητα συζυγικὴ ὑπόσχεση σὲ ἀνευθυνότητα.

Διερωτᾶται ὅμως κανεὶς, και δικαιολογημένα νομίζω, πῶς εἶναι δυνατόν ἄτομα πού δυσκολεύονται νὰ ἀναλάβουν τὴν εὐθύνη τῶν δεσμεύσεων τής ἐγγάμου συμβιώσεως, ἔστω και μὲ τὴν πολιτικὴν έννοια, νὰ τολμοῦν νὰ φέρουν τὸ βάρος τής φροντίδος και ἀντροφῆς τέκνων; Ἐπὶ πλέον «ή ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή συνδέεται μὲ συναισθηματικὴ ένταση και οἰκονομικὴ αἰμορραγία και ἴσως νὰ μὴν εἶναι σκόπιμο νὰ παρακινοῦνται σὲ

⁵ Εἰσηγητικὴ ἔκθεση στοῦ σχέδιο νόμου «Ἱατρικὴ ὑποβοήθηση στὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή», Γενικὲς παρατηρήσεις, Ἄρθρο πρῶτο, §5.

⁶ Εἰσηγητικὴ ἔκθεση, ὅπ. παρ. §4.

αυτήν άτομα που δὲν ἔχουν ἀποφασίσει νὰ ὑποβληθοῦν οὔτε στὶς συνήθειες ἐντάσεις καὶ πιέσεις που συνδέονται μὲ τὸν γάμο»⁷.

Ἡ ἴδια ρύθμιση, μὴ προσδιορίζοντας τὴν ἑτεροφυλικότητα ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῶν δύο συντρόφων γιὰ τεκνοποίηση ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐπιτρέποντας τὸν δανεισμό σπέρματος ἢ ὠαρίων ἀφ' ἑτέρου, ἀνοίγει τὸν δρόμο καὶ σὲ θεσμοθέτηση συμβιώσεων ὁμοφυλοφιλικῶν χαρακτήρος⁸.

Β. Δεύτερος λόγος ἱερότητος τοῦ γάμου εἶναι ὅτι δίδεται ἡ δυνατότητα οἱ δύο σύζυγοι νὰ γίνουν περισσότεροι ἀποκτώντας παιδιά, ἢ σχέση μὲ τὰ ὁποῖα πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὴν γενετική τους συγγένεια καὶ ὁμοιότητα. Ἄν ἡ σχέση τῶν συζύγων πιστοποιεῖται μὲ τὴν σεξουαλική τους ἔνωση, ἢ σχέση γονέως-παιδιοῦ βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν γενετική συγγένεια. Εἶναι τόσο σημαντικό τὸ γεγονός τῆς λεγόμενης ἰσοσυμβατότητος στὴν περίπτωση τῶν μεταμοσχεύσεων, ὅπου οἱ γονεῖς ἢ τὰ ἀδελφία μποροῦν νὰ προσφέρουν π.χ. τὸ νεφρὸ τους στὸ πάσχον παιδί ἢ ἀδελφὸ τους μὲ περιορισμένη πιθανότητα ἀπόρριψης λόγω ἀκριβῶς τῆς βιολογικῆς τους συγγένειας.

Ἡ περίπτωση τῆς οικογένειας μὲ παιδί ἐξ υἰοθεσίας ἀποτελεῖ οἰκονομία που μὲ κανέναν τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει τὶς καινοτομίες τοῦ νόμου, μιὰ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι κυρίως τὸ νὰ βρεῖ στέγη στοργῆς ἕνα ὄρφανὸ ἢ ἐγκαταλελειμμένο παιδί καὶ ἐπὶ πλέον ἀποτελεῖ ὄχι προγραμματισμένη κατάσταση ἀλλὰ ἀπροσδοκῆτως ἐπισυμβᾶσα, ἢ ὁποῖα καὶ πρέπει κάπως νὰ ἐπουλωθεῖ.

Γ. Ὁ γάμος εἶναι ἱερός καὶ διότι οἱ δύο γονεῖς εἶναι ἰσότιμοι μπροστὰ στὸ παιδί. Ἡ δυνατότητα ὅμως γονιμοποιήσεως ἑτερόλογου χαρακτήρα, που σημαίνει ὅτι σὲ εἰδικές περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ὁ δανεισμός σπέρματος ἢ ὠαρίου, ἔχει ὡς φυσικὴ συνέπεια στὴν πρώτη περίπτωση ὁ πατέρας νὰ εἶναι λιγότερο πατέρας ἀπὸ ὅσο μητέρα εἶναι ἢ μητέρα καὶ στὴ δεύτερη τὸ ἀντίστροφο. Τοῦτο διότι τὸ παιδί ἔχει γενετικὴ συγγένεια καὶ ὁμοιότητα μόνον μὲ τὸν ἕνα. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι λογικὸ νὰ δημιουργεῖ ἀνεπιθύμητες ἐνδοοικογενειακὲς ροπὲς μὲ ἀπρόβλεπτες συχνὰ συνέπειες. Αὐτὸ δὲν συμβαίνει στὴν περίπτωση δανεισμοῦ ἐμβρύου, κάτι που ἀφ' ἑνὸς μὲν μοιάζει περισσότερο μὲ τὴν υἰοθεσία, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ μπορούσε νὰ λύσει μερικῶς τὸ πρόβλημα τῶν ἤδη ὑπαρχόντων πλεοναζόντων ἐμβρύων.

Δ. Τέταρτος ὅρος που καθιστᾷ ἱερὸ τὸν γάμο εἶναι ὅτι τὸ παιδί ἔρχεται ὡς καρπὸς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης (ἢ ζωὴ γεννιέται ἀπὸ παροξυσμὸ

⁷ Κριάρη-Κατράνη Ἰσμήνη, Τὸ Σύνταγμα καὶ τὸ Σχέδιο Νόμου τῆς Εἰδικῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης «Ἱατρικὴ ὑποβοήθηση στὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή», *Χρονικὰ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου*, Β' Σεπτ 2002, 8, σ. 684.

⁸ Ὁ πρόεδρος τῆς νομοπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς Γεώργιος Κουμάντος διαβεβαιώνει ὅτι κάτι τέτοιο δὲν θὰ ἐπιτραπῆ (Βιολογία καὶ οἰκογένεια, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 29.9.2002, σ. 10), ἢ διατύπωση ὅμως τοῦ νόμου πουθενὰ δὲν τὸ ἀπικλείει ρητᾶ.

ἀγάπης) καὶ στὴ σχέση τῶν δύο γονέων δὲν ὑπείσρχεται κανένας τρίτος ἔμμεσα ἢ ἄμεσα. Ἡ σχέση εἶναι μοναδική καὶ ἀκατάλυτη. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἰδέα τῆς φέρουσας ἢ ὑποκατάστατης μητέρας, πού ἔχει κάθε λόγο νὰ αἰσθάνεται ἐξ αἵματος συγγενῆς μὲ τὸ παιδί, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν δυνατότητα ἑτερόλογης γονιμοποίησης, θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ ὀδηγήσει σὲ μορφές οἰκογενειακῶν συγγενικῶν δεσμῶν, ὅπου πέντε διαφορετικοὶ ἄνθρωποι θὰ εἶχαν ποικίλλουσας μορφῆς καὶ ἔκφρασης γονεϊκὴ σχέση μὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ παιδί. Ἔτσι γονεῖς τοῦ παιδιοῦ θὰ ἦταν οἱ δύο πού εἶχαν τὴν βούληση, ἢ γυναικὰ πού ἔδωσε τὸ ὠάριο, ὁ ἄνδρας πού πρόσφερε τὸ σπέρμα καὶ ἡ μητέρα πού δάνεισε τὴ μήτρα. Ἔτσι φεύγουμε πλέον ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ γονέως ἢ μὴ καὶ προσχωροῦμε σὲ αὐτὴν τοῦ περισσότερο ἢ λιγότερο πατέρα ἢ μητέρας.

Ἡ δυνατότητα κυοφορίας ἀπὸ φέρουσα ἢ ὑποκατάστατη μητέρα μπορεῖ μὲν νὰ ἔχει τὴ θετικὴ τῆς πλευρὰ κατὰ τὸ ὅτι ἐξυπηρετεῖται ἔτσι ἡ κυοφορία, ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀναπτυσσόμενος σύνδεσμος μὲ τὸ ἔμβρυο κατὰ τὴν κύηση εἶναι οὐσιαστικὸ καὶ ἀναπόσπαστο μέρος, ὄχι μόνο τῆς μητρότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐμβρυϊκῆς ἀνάπτυξης, ἢ συνέχιση τῆς σχέσεως φέρουσας μητέρας-παιδιοῦ ἀδικεῖ τοὺς γενετικούς γονεῖς, ἢ διακοπὴ τῆς ἀδικεῖ τὴ φέρουσα μητέρα, ἀμφότερες δὲ οἱ λύσεις ἀδικοῦν πρὸ πάντων τὸ παιδί, διασαλεύοντας ἔτσι τὴν οἰκογενειακὴ συνοχή.

4. Ἡ παρέμβαση τῆς Ἐκκλησίας

Εὐθυγραμμισμένη στὴν παραπάνω λογικὴ ἢ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξέφρασε τὴν ἀντίθεσή της πρὸς τὴν ἑτερόλογη γονιμοποίηση καὶ τὶς ἄλλες καινοτομίες, τονίζοντας μεταξὺ ἄλλων ὅτι τυχὸν υἱοθέτησή τους θὰ μποροῦσε νὰ ὀδηγήσει στὰ παρακάτω προβλήματα⁹:

1) Στὸ φαινόμενο ἐξασθένησης ἢ καὶ ἀμφισβήτησης τῆς σχέσης γονέως-παιδιοῦ ἢ μὴ ἰσοδύναμης σχέσης τῶν δύο γονέων μὲ τὸ παιδί - ἀφοῦ ὁ ἓνας ἐκ τῶν γονέων εἶναι φυσικὸς γονέας καὶ ὁ ἄλλος ἐπέχει θέση πατριῶ ἢ μητριᾶς.

2) Στὸ ἐνδεχόμενο δημιουργίας ἀδελφῶν (π.χ. ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα) ἀγνώστων μεταξὺ τους, λόγω ἀνωνυμίας τοῦ δότη (ἄρθρο 1460 ΑΚ).

3) Κάθε μορφὴ ἑτερόλογης γονιμοποίησης στὴν οὐσία προκαλεῖ ὑποβιβασμὸ τῆς ἔννοιας τῆς μητρότητας καὶ τῆς πατρότητας, διατάραξη τῆς ἰσοτιμίας τους καί, ἐπειδὴ παρεμβάλλει τρίτο πρόσωπο στὴν ἱερὴ διαδικα-

---

⁹ Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Σχόλια – Προτάσεις στὸ Σχέδιο Νόμου γιὰ τὴν Ἱατρικὴ Ὑποβοήθηση στὴν Ἀνθρώπινη Ἀναπαραγωγή, 29.10.2002.

σία τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς, ὑποβαθμίζει καὶ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

4) Ἡ ἐκτός γάμου συμβίωση δὲν ἀποτελεῖ τρέχουσα πραγματικότητα στὴν Ἑλλάδα, μὲ συνέπεια νὰ μὴν ἔχουν ρυθμισθεῖ σχετικά νομοθετικά θέματα οἰκονομικῆς φύσεως (διατροφῆς, κληρονομικῆς διαδοχῆς, συνταξιοδοτήσεως, φορολογίας κ.λπ.) στὴ σχέση τῶν συμβιούντων. Αὐτὸ ἀπὸ μόνο του δὲν δικαιολογεῖ τὴν προσφυγὴ τῶν συμβιούντων σὲ μεθόδους ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς.

5. Παραδείγματα - Περίπλοκες συνέπειες

(α) Συνδυασμὸς μεταθανάτιας γονιμοποίησης καὶ φέρουσας μητέρας

Ὁ ἄνδρας πάσχει ἀπὸ καρκῖνο τῶν ὄρχεων. Πρὶν ὑποβληθεῖ σὲ χημειοθεραπεία ζητεῖ ἀπὸ τὴν γυναῖκα του νὰ φυλάξει σπέρμα του ὥστε στὴν περίπτωση ποὺ πεθάνει νὰ κάνει παιδί αὐτὴ στὴ μνήμη του μετὰ θάνατον. Ἡ γυναῖκα ποὺ εἶχε ἤδη τρία παιδιά τὸ ἀρνεῖται. Σὲ συνεννόηση μὲ τὴ μητέρα καὶ τὴν ἀδελφή του αὐτὸς κρατᾷ σπέρμα σὲ συγκεκριμένη τράπεζα γενετικοῦ ὕλικου. Σὲ λίγο πεθαίνει. Ἡ σύζυγός του ἀρνεῖται νὰ προβεῖ σὲ γονιμοποίηση καὶ τεκνοποίηση καὶ πρὸς ἀποφυγὴ περαιτέρω περιπλοκῶν ζητᾷ ἀπὸ τὴν τράπεζα τὴν καταστροφὴ τοῦ σπέρματος. Ἡ τράπεζα τὸ ἀρνεῖται διότι δὲν εἶναι κληρονόμος τοῦ γενετικοῦ ὕλικου. Κληρονόμοι εἶναι ἡ μητέρα καὶ ἡ ἀδελφή τοῦ θανόντος, οἱ ὁποῖες ἀφοῦ ἀσκοῦν ἀνεπιτυχῶς πιέσεις στὴ σύζυγο σπεύδουν σὲ ἀναζήτησι φέρουσας μητέρας. Στὴν περίπτωσι, ὅμως ποὺ καταφέρουν νὰ ἀποκτήσουν ἔτσι ἓνα παιδί, αὐτὸ, πλὴν τῶν ἄλλων προβλημάτων ποὺ θὰ ἔχει, θὰ γεννήσει προβλήματα κληρονομικῆς φύσεως¹⁰.

(β) Περίπτωσι ἐτερόλογης γονιμοποίησης

Τὸ 1984 ἔγγαμη γυναῖκα ἐπισκέπτεται εἰδικὴ κλινικὴ γονιμοποίησης προκειμένου νὰ τεκνοποιήσει. Πέντε μῆνες μετὰ τὴν πρώτη της ἐπίσκεψι ἔρχεται σὲ διάστασι μὲ τὸν σύζυγό της ἀπὸ τὸν ὁποῖο παίρνει συναινετικὸ διαζύγιον τὸ 1989. Στὸ μεταξύ συνάπτει δεσμὸ μὲ τὸν γιατρὸ της, ὁ ὁποῖος ἐπίσης περιέρχεται σὲ διάστασι μὲ τὴν σύζυγό του καὶ λαμβάνει διαζύγιον ἐπίσης τὸ 1989. Στὸ διάστημα τῆς σχέσεως τοὺς προσπαθοῦν γιὰ 5 χρόνια νὰ τεκνοποιήσουν μὲ τεχνητὴ γονιμοποίηση, πράγμα ποὺ τελικὰ κατορθώνουν τὸ 1989 μὲ δανεικὸ σπέρμα καὶ ὠάριο, ὅποτε καὶ ἀποκοτῶν δίδυμα. Ἀμέσως μετὰ χωρίζουν.

Στὸ δικαστήριον ἡ μητέρα ζητεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὁ γιατρός ὡς πατέρας τοῦ παιδιοῦ, ἀφοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν συζοῦσαν μὲ σκοπὸ τὸν γάμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ

¹⁰ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, 6 Ὀκτωβρίου 2002, σ. 7.

ή γέννηση τῶν παιδιῶν ἔγινε μὲ τὴ δική του συναίνεση. Τὸ Πρωτοδικεῖο δέχεται τὸ αἴτημα τῆς μητέρας καὶ ὑποχρεώνει τὸν γιατρὸ σὲ καταβολὴ μηνιαίας διατροφῆς ὑψους 120.000 δρχ. Αντίθετα ὅμως τὸ Ἐφετεῖο κρίνει πῶς ὁ γιατρὸς δὲν εἶναι πατέρας, ἀφοῦ δὲν εἶναι οὔτε σύζυγος τῆς μητέρας οὔτε γενετικά συγγενῆς μὲ τὸ παιδί. Ἡ ὑπόθεση ἐκκρεμεῖ στὸν Ἄρειο Πάγο¹¹.

(γ) Ἄλλη περίπτωση ἐτερόλογης νομιμοποίησης.

Ἐνα νεαρὸ ζευγάρι ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια ἀκαρπῆς συζυγίας προσφέρει στοὺς γιατροὺς, ὅπου διαπιστώνεται σπερματικὴ ἀδυναμία στὸν σύζυγο. Προτείνεται ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση μὲ σπέρμα δότη. Τὸ 1992 οἱ γονεῖς ἀποκτοῦν ἕνα κοριτσάκι. Σὲ δύο ὅμως χρόνια οἱ γονεῖς ἀποφασίζουν νὰ χωρίσουν. Ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὁ πατέρας ζητεῖ νὰ βλέπει τὸ παιδί πράγμα πὸ ἀρνεῖται ἡ μητέρα ἰσχυριζόμενη ὅτι τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἐκπηγάξει ἀπὸ τὴ γενετικὴ του συγγένεια μὲ τὸ παιδί. Πρὸς ἐκπληξὴ δὲ ὅλων προσθέτει ὅτι παρὰ ταῦτα ὁ πρῶην σύζυγός της ὑποχρεοῦται νὰ τῆς δίνει μηνιαία διατροφή, διότι αὐτὸ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀποφάσισε τὴ σύλληψη τοῦ παιδιοῦ. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ πρῶην σύζυγός της δὲν εἶναι πατέρας γιὰ νὰ ἀγαπᾷ ἀλλὰ εἶναι πατέρας γιὰ νὰ πληρώνει¹².

6. Συμπεράσματα - Παρατηρήσεις

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι ὁ ὑπουργὸς Δικαιοσύνης κ. Φίλιππος Πετσάλνικος δήλωσε σχετικὰ μὲ τὸ νομοσχέδιο πρὸ τῆς ψηφίσεώς του: «*Βασικὸς σκοπὸς τοῦ νομοσχεδίου εἶναι νὰ ἐνισχύσει καὶ ὄχι νὰ ἀποδυναμώσει τὴν οἰκογένεια*»¹³.

Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς καθ. Γεώργιος Κουμάντος, σὲ ἀπάντηση τῶν δηλώσεων τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου, ὑποστήριξε ὅτι ὁ νόμος προστατεύει τὸν θεσμό τῆς οἰκογένειας: «*Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐμπνεόταν ἀπὸ τρεῖς κατευθυντήριες ἀρχές στὴ διατύπωση τῶν προτάσεών της. Ἡ πρώτη ἦταν βέβαια ἡ περιφρούρηση τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας, ὅπως ἄλλωστε ἐπιβάλλεται καὶ ἀπὸ συνταγματικὴ ἐπιταγή*»¹⁴.

(1) Παρὰ ταῦτα, ὁ νέος νόμος, μὲ τὸ νὰ παρέχει τὴ δυνατότητα ἀποκτησῆς τέκνων καὶ σὲ ἄτομα πὸ δὲν βρίσκονται σὲ κοινωνία γάμου, δηλαδή σὲ ζεύγη πὸ συζοῦν, σὲ ἄγαμες μητέρες ἢ σὲ γυναῖκες πὸ ὁ σύντροφός τους ἔχει πεθάνει, ἐκχωρεῖ τὸ βασικὸ δικαίωμα τῆς τεκνοποιίας -πὸ ὡς τῶρα ἀνῆκε ἀποκλειστικὰ στὸν γάμο- καὶ σὲ ἄλλες μορφές ἐξώγαμης συμ-

¹¹ Ἔθνος τῆς Κυριακῆς, 4.5.2003.

¹² Ἀρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου, Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα, Ἀθήνα 2002, σ. 245.

¹³ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης, Δελτίο Τύπου 19.9.2002.

¹⁴ Κουμάντου Γεωργίου, Βιολογία καὶ οἰκογένεια, Ἡ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 29.9.2002, σ. 10.

βιώσεως ή ζωής με αποτέλεσμα στην ουσία να προσβάλλεται ο θεσμός της οικογένειας και ή μοναδική αξία του γάμου. Στην πραγματικότητα θεσμοθετούνται οι εξώγαμες συμβιώσεις και ή παλλακεία, αναβαθμίζονται νομικά σε τάξη νόμιμης οικογένειας, παραβιάζεται ή συνταγματική έπιταγή που επιβάλλει στην πολιτεία την προστασία του γάμου και της οικογένειας (Άρθρο 21 παρ. 1), που τελικά εξισώνονται με τις άνευ δεσμεύσεων μη νόμιμες συμβιώσεις.

(2) Επίσης, δεν αποκλείονται τα ένδεχόμενα δημιουργίας νέων μορφών οικογένειας, που ένδεχομένως θα διευκόλυναν τη θεσμοθέτηση παρά φύση συμβιώσεων και τεκνοποιίας, με καταστροφικές ψυχολογικές συνέπειες στο παιδί και άνυπολόγιστες στην κοινωνία.

(3) Γενικά, θεσμοθετείται μια ήθική και μία λογική που καιρία πλήττει τον γάμο και την οικογένεια «τόσο ως προσωπικές σχέσεις όσο και ως κοινωνικούς θεσμούς, έδραιωμένους βαθιά στην κοινωνική συνείδηση και προστατευόμενους συνταγματικά»¹⁵.

(4) Ο νόμος, με την μεταθανάτια γονιμοποίηση, όπως και την τεκνοποίηση άγαμης μητέρας, αλλά και στο σύνολό του, εκτός από τον θεσμό της οικογένειας, προσβάλλει και το πρόσωπο του παιδιού, αφού το αποστερεί από την σχέση του με τον πατέρα και, έμμεσα και άμεσα, τραυματίζει την φυσιολογικότητα της παιδικής ήλικίας, παράλληλα δε υποβαθμίζει την μητρότητα σε θέλημα και μηχανιστική αναπαραγωγικότητα.

(5) Ένα επί πλέον βασικό στοιχείο που αλλοιώνει την οικογενειακή ήθική είναι ότι, ενώ «το σύγχρονο Οικογενειακό Δίκαιο βλέπει όλα τα ζητήματα από τη σκοπιά του συμφέροντος του ανηλίκου (ΑΚ. 1511), του παιδιού»¹⁶, με τον παρόντα νόμο ο σκοπός της αναπαραγωγής δεν φαίνεται να είναι το συμφέρον του ίδιου του παιδιού, όσο ή έπιθυμία των κοινωνικο-συναισθηματικών γονέων να αποκτήσουν τέκνο. Έτσι, για παράδειγμα, ο νόμος αντίκειται στο συμφέρον του τέκνου που θα «κληθεί» να ζήσει χωρίς πατέρα (ή χωρίς νόμιμο πατέρα). Με τον τρόπο αυτόν, ενώ λαμβάνεται υπόψη ή έπιθυμία της γυναίκας-μητέρας, δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη το συμφέρον του παιδιού.

Αυτός είναι και ο λόγος που κάποιοι έγκριτοι νομικοί θεωρούν ότι με την ψήφιση του νέου αυτού νόμου στην ουσία «όπισθοδρομούμε ως προς την σπουδαία αυτή κατάκτηση του Οικογενειακού Δικαίου»¹⁷

---

¹⁵ Καράση Μαριάνου, Το Σχέδιο Νόμου για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή», Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, Β/2002, σ. 585.

¹⁶ Παντελίδου Καλλιρόης, Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου για την ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, Β/2002, σ. 590.

¹⁷ Παντελίδου Καλλιρόης, όπ. παρ. σ. 590, Καράση Μαριάνου, όπ. παρ. σ. 585.